

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בס"ד שער מורה מורינו הרב יהודה גנס שליט"א שבת מקץ - חנוכה תשע"ו:

האם נשים חייבות באמירת הלל בחנוכה

- א. כתב הרמב"ם בהלכות חנוכה וז"ל: "בכל יום ויום משמונת הימים האלו גומרין את ההלל.. ואם היה המקרא את ההלל קטן או עבד או אשה עונה אחריהם מה שהם אומרים מלה מלה בכל ההלל..."¹
- ומבואר א"כ מדברי הרמב"ם שנשים פטורות מקריאת ההלל בחנוכה (ולכן אינם יכולות להוציא את האנשים¹).
- ב. ואמנם כבר תמהו האחרונים שהלא קיי"ל שנשים חייבות בנר חנוכה משום שאף הן היו באותו הנס, ומדוע א"כ לא יתחייבו הנשים באמירת הלל בחנוכה מאותו הטעם.
- ג. והנה לענין אמירת ההלל מצינו ב' אופני חיוב: א] שהזמן מחייב, ובכל מועד יש לומר הלל. ב] בזמן שנושעים מצרה חובה לומר הלל. וכדאמרו בגמרא²: "נביאים שביניהם תקנו להן לישראל שייהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה שלא תבוא עליהן ולכשנגאלים אומרים אותו על גאולתן."
- ד. ויש להסתפק האם אמירת ההלל בחנוכה יסודה מדין הלל על נס או מדין הלל דיו"ט, דהנה בגמ' במסכת ערכין³ אמרו שאף שחנוכה אינו מועד אומרים בו הלל משום ניסא, ולכאור' משמע מזה דהלל דחנוכה יסודו מדין גאולה על הצרה, (שכשם שבאותו הדור אמרו הלל כשנגאלו תיקנו לומר כן בכל שנה), ולא מדין הלל דיו"ט, וצ"ע בזה.
- ה. אולם התוספות במסכת תענית⁴ כתבו וז"ל: "ויום טוב הראשון של פסח הוא גומר הלל, אבל שמונה ימי פסח לא, משום דלא דמי לחנוכה וסוכות דחנוכה דינא לגמור הלל דכל הח' ימים היה הנס מתגדל והיה כל חד וחד יום טוב..", ומבואר א"כ מדברי התו' דהלל דחנוכה דינו הוא משום הלל דמועד, ומחמת הנס תיקנו שימי חנוכה יחשבו לענין זה כיום טוב לחייב בהם לומר הלל⁵.
- ו. ולפי"ז יתכן שזהו הביאור מדוע לא חייבו את הנשים באמירת הלל בחנוכה, די"ל דאי הנשים חייבות רק בהדלקת נרות והודאה על הנס, אבל באמירת ההלל שיסוד החיוב הוא דהוי כיו"ט, שוה דינם בזה לדינם בכל מצוות עשה שאין הזמן גרמא שאינם חייבות בהם⁶.

¹ ולמנהג ספרד שאין הנשים מברכות על מ"ע שהז"ג, אין לנשים לברך על ההלל בחנוכה.

² פסחים קיז.

³ דף י'.

⁴ דף כ"ז: ד"ה ויום טוב.

⁵ אמנם ברש"י וברשב"ם פירשו בפסחים ק"ז ע"ה דכל צרה וכו' 'כגון חנוכה', ומשמע לכאור' דפליגי על התו', וס"ל דמדין הלל דצרה הוא, ואולי כוונתם רק על ההלל שאמרו בזמן הנס בזמן החשמונאים, וצ"ע.

⁶ שוב ראיתי כעין מש"כ, במנחת שלמה תנינא סימן נ"ח אות ה'. [ועיין גם בספר חזון עובדיה חנוכה מעמוד ר"ג ואילך הרבה מראי מקומות בנידון].

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בגדר החובה לברך שהחינו בחנוכה

ז. בשער הציון כתב להסתפק בדין אדם ששכח לברך שהחינו בכל שמונת הלילות, או אדם שאינו יכול להדליק נרות חנוכה, האם חייב לברך שהחינו על ימי החנוכה שהגיעו, או שהחובה לברך שהחינו אינה אלא מחמת מצות ההדלקה שהיא מצוה הבאה מזמן לזמן.

וז"ל השעה"צ: אמנם אם אירע זה בליל שמיני (ששכח לומר שהחינו עד אחר ההדלקה) וממילא יתבטל לגמרי ברכת שהחינו צ"ע, דאפשר דכמו דבעלמא קיי"ל דזמן אומר אפי' בשוק דהוא קאי על עצם היום טוב, אפשר דה"ה בזה דקאי על עצם הזמן דחנוכה דנעשו בו נסים ונפלאות, אלא דלכתחילה סמכו זה על זמן דהדלקה, וכעין סברתי נמצא במאירי... וצ"ע.

וכעין זה כתב בביאור הלכה בהלכות פורים⁷ להסתפק בזה, והביא שם שהריעב"ץ כתב שאף מי שאין לו מגילה חייב בברכת שהחינו היום שבו נעשה הנס, והסיק גם שם הבה"ל שצ"ע לענין מעשה, עיי"ש.

ח. ולכאור' עיקר הספק בזה צ"ע, דהלא יו"ט דחנוכה לכאור' אינו אלא לענין איסור הספד ותענית, וכשאר ימי מגילת תענית שנהגו בימי בית שני, שבודאי לא היו מברכים בהם שהחינו, ומה"ת לחייב שהחינו בחנוכה מחמת יומא דקגרים.

ט. ולהנ"ל שגם חובת ההלל יסודה מדין יום טוב מתיישבים קצת הדברים, שחנוכה הוא יום טוב במקצת, וכלשון הגמ' שהימים הם "ימים טובים בהלל והודאה", והרי היום הוא במקצת כמועד שחייבים לומר בו שהחינו.⁸

י. אולם יש להעיר בזה, דהנה בשלחן ערוך⁹ לגבי ברכת הרוואה כתב וז"ל: "מי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק באותו הלילה וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו, כשרואה נר חנוכה מברך שעשה ניסים, ובליל הראשון מברך גם שהחינו...".

ומבואר א"כ מדברי השו"ע שמי שמדליקים עליו בתוך ביתו פטור מברכת שעשה ניסים ומברכת שהחינו, [ופסק בזה השו"ע להקל כדעת הרשב"א והר"ן וסייעתם, ודלא כהרמב"ם וסייעתו שחייבו את הרוואה בברכות הנ"ל אף כשהדליקו עליו בתוך ביתו].

יא. ולכאור' מתבאר מזה שברכת שהחינו אינה אלא מחמת המצוה, ולכן שיך לומר שאשתו המדלקת עליו, כשם שפוטרתו מן המצוה פוטרתו אף מברכת שהחינו, אולם אם שהחינו הינו גם מדין היום, לכאור' לא יתכן שאשתו תפטרנו מחובה זו, וכשם שאינה יכולה לפוטרו מחובת תפילה, וכשם שפשוט שבליל יו"ט אשה שברכה

⁷ ס' תרצ"ב סעיף א' ד"ה ושהחינו.

⁸ והנה בעירובין בדף מ: הסתפקו בגמ' אם חובה לומר הלל בר"ה ויו"ט, האם אין חובה משום שאינם רגלים, או דכיון דמזמן לזמן קאתו חובה לומר בהם הלל, ומסקי דחובה לומר בהם, ומשמע לכאור' דבחנוכה ופורים אין לומר, דאף בר"ה ויו"ט הסתפקו אם לומר. אמנם י"ל למאירי ודעימיה דהא בהא תליא, ולאחר שמסקי' שחובה לומר בר"ה ויו"ט דמזמן לזמן קאתו ה"ה בחנוכה.

ולכאור' יש מקום לדון על צד נוסף, שאף אין חובה לומר הלל בחנוכה ופורים, מ"מ מותר לומר, וכמ"ש שם בגמ' בעירובין שאף אם אין חובה לומר בר"ה ויו"ט שהחינו, מ"מ מותר לומר דלא גרע מקרא חדתא, ועיין.
⁹ ס' תרע"ו סעיף ג'.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

שהחינו הבדלקת הנרות לא תפטור את בעלה מחובת אמירת שהחינו בקידוש, וא"כ להלכה לכאור' אין מקום לספיקו של השעה"צ, וצע"ג בזה.

יב. ומאידך מצינו הלכה נוספת בשלחן ערוך שם לגבי ברכת הרואה, דכתב שם השו"ע וז"ל: "ואם אחר כך בליל שני או שלישי בא להדליק [לאחר שברך שהחינו ביום הראשון מדין הרואה] אינו חוזר ומברך שהחינו".

ומקור הדברים להלכה זו הוא מדברי המהר"ם בתשובתו¹⁰, שכתב שם וז"ל: "הרואה שברך זמן בליל ראשון ולא הדליק ובליל שני או שלישי בא להדליק אינו חוזר ומברך זמן, דקיי"ל זמן אומרו אפילו בשוק ואינו צריך לחזור ולאמרו על הכוס".

ובפשטות כוונת המהר"ם שאין ברכת שהחינו אלא מחמת היום ולא מחמת המצוה¹¹, ולכן כל שברך על הראיה דיו, דלא גרע מאם היה מברך בשוק, אולם אם נימא שהשהחינו מחמת המצוה לא מובנת ראיתו כלל, דהלא לכאור' דינו כמי שירדו גשמים בליל א' של סוכות וקידש בביתו וברך שהחינו מחמת היום שכשנכנס לסוכה כשיפסקו הגשמים יחזור ויברך שהחינו על מצות הסוכה, [ואף שי"ל דכאן גרע דסוכ"ס בירך על הראיה, מ"מ ראיתו מברך בשוק שמיירי בשהחינו דיומא, אינה מובנת כלל, אם השהחינו מחמת המצוה¹²].

וא"כ פסקי השו"ע לכאור' נראים כסותרים אהדדי, דמצד א' פסק כרשב"א שמי שמדליקים עליו בתוך ביתו לא יברך שהחינו, שלכאור' אין זה אלא לצד שהחינו מחמת המצוה קאתי, ומאידך פסק כמהר"ם שאם ברך על הראיה לא יחזור ויברך שהחינו על ההדלקה, שפסק זה לכאור' הוא לפי הצד שהחינו מחמת יומא, ואיך פסק השו"ע באותו מקום ב' פסקים דלכאור' סתרי זה לזה, וצע"ג בזה¹³.

¹⁰ דפוס פראג סימן נ"ז.

¹¹ אמנם הסברא בזה צ"ע, דלכאור' המצוה שבאה מזמן לזמן ודאי מחייבת שהחינו, [ולא הסתפק בשעה"צ אלא אם יש חובת שהחינו גם מחמת היום, אולם מדוע נקט המהר"ם שאין השהחינו רק מחמת היום, וצ"ב.

¹² ועיין גם בשו"ת זרע אמת [הביאורו השע"ת סימן תרע"א ס"ק י"א והמ"ב שם ס"ק מ"ה] שכתב שמי שברך שהחינו על ההדלקה בביהכ"נ לא יחזור ויברך בביתו, ועיי"ש שסברתו היא משום דלא גרע מברך בשוק, וכסברת המהר"ם, וגם בזה צ"ע מדברי הרשב"א והר"ן, דלסברתם דהברכה על המצוה י"ל דלא נפטר בברכת שהחינו שברך בביהכ"נ שאינה אלא ממנהג, ועיין.

¹³ ואולי ס"ל לשו"ע דמדיון ספק ברכות להקל אין לברך לא כאן ולא כאן.